

ROMANO GUARDINI

O staranju

Radijski nagovor

I

Spregovoril naj bi o tistem življenjskem obdobju, ki ga imenujemo starost. To bi bilo mogoče s fiziološkega vidika, kakor to dela medicina; ali s praktično-družbenega, kakor to storijo tisti, ki se sprašujejo, kako se star človek najbolje vključi v življenje družbe – ali kakor koli že. Mi hočemo vprašanje zastaviti filozofsko: ali je starost samo sklep življenja, po katerem ni ničesar več, ali pa ima svoj smisel; morda ima celo zelo dober in globok smisel. Tedaj bi moralo biti pomembno smisel razumeti in si prizadevati za njegovo uresničenje.

O starosti pa seveda lahko govori samo tisti, ki o njej nekaj ve. Zares pa more nekaj o njej vedeti samo tisti, ki je sam v njej. Sicer govori iz duhovne naravnosti mlajšega, za katerega pa starost sprva ni nič častitljivega, kakor trdi nedolžen idealizem. V njem kvečjemu prebuja občutke vzvišenosti in nespoštovanja. Pogosto čuti, da ga avtoriteta, ki si jo prilašča star človek, jezi. In

Romano Guardini, Vom Alterwerden. Eine Rundfunkansprache, v: isti, Die Lebensalter. Ihre ethische und pädagogische Bedeutung, 15. Taschenbuchauflage 2016, str. 90–100, Matthias-Grünwald-Verlag, Ostfildern. Vse pravice ima Katholische Akademie in Bayern, München. – Romano Guardini, 1885–1968. Profesor na univerzah v Berlinu, Bonnu, Tübingenu in Münchnu, kjer je bil do svoje upokojitve predstojnik katedre za krščanski svetovni nazor in religijsko filozofijo. Od decembra 2017 je »božji služabnik« na poti do časti oltarja. Slovenski božji služabnik Anton Strle je Romana Guardinija zelo cenil. O njem je veliko pisal: A. Strle, Teologi za prihodnost, Družina, Ljubljana 1998, 121–153. – Pričujoče Guardinijevo besedilo je s prijaznim dovoljenjem založbe prevedel Anton Štrukelj.

ne pozabimo skrivne sovražnosti, ki jo napredujoče življenje goji do upadajočega.

Pomisliti moramo le na šege nekaterih primitivnih ljudstev, da bi videli, s kakšno neusmiljenostjo se je uveljavila ta sovražnost. Sicer se pa sploh ni treba ozirati tako daleč nazaj. Ali ni v komaj minulih rjavih? letih veljalo dokaj nečloveško merilo glede tega, katero življenje je vredno oziroma nevredno? Od kod mnenje, da je vredno samo mlado življenje, ki naj bi ga star človek zapostavljal? Tudi če povsem odmislimo, da ni več produktivno, da obremenjuje skupnost in bi ga bilo treba zato odstraniti.

Takšna čustva, kakor vsa čustvena stališča, imajo seveda svoj nasprotni pol, ki je pri starem človeku samem, če se je napačno postaral. Tedaj goji zamero do življenja, ki se mu izmika; mladim zavida njihovo mladost, njihovo prihodnost, njihovo načrtovanje in upanje ter jim poskuša vzeti veselje do vsega tega – morda že samo s tem, da zavrača vse novo in povečuje vse staro.

Potemtakem ni lahko verodostojno govoriti o starosti. To predpostavlja, da ima človek sam izkušnjo starosti; a predpostavlja tudi, da je človek spoznal nagnjenje, ki ga spravlja v jezo do življenja, v zavist do mladosti, v zagrenjenost do novosti, in vsaj poskuša to obvladati.

Kdor se torej loti poskusa, da bi kaj povedal o smislu starosti, s tem priznava, da je storil nekaj od vsega tega, in to je seveda kočljiva stvar. Vsekakor je treba o tem stanju stvari vsaj spregovoriti, da se to področje razjasni.

Čas, ki smo ga porabili za to, nikakor ni bil izgubljen, kajti povedano nas je že uvedlo v središče vprašanja. Postalo je namreč jasno, da staranje ne pomeni le tega, da smo presegli neko število let ali da smo s svojimi telesnimi močmi v nekem stanju, ampak da obstaja pravilno in napačno staranje. In da je stališče mlajšega človeka do starosti odvisno tudi od tega, kako se stari sami pojmujejo in živijo.

II

Zdaj moramo kot prvo in odločilno povedati to, kar je sploh temelj vsake življenjske modrosti: pravilno se stara tisti, ki notranje sprejme staranje.

To nikakor ni samoumevno in nikakor ni lahko. Človek zelo pogosto staranja ne sprejema, ampak zgolj prenaša. S tem seveda ne more odpraviti dejstva, da je star sedemdeset let namesto petdeset ali trideset; da mu njegove moči ne dopuščajo več, da bi stekel po stopnicah navzgor, ampak mora iti počasi; da njegova koža ni več gladka, ampak dobiva gube. A to poskuša in s tem prihaja v globoko neresnico. Kako pogosto se to dogaja, nam pokaže prvi pogled na ljudi, ki jih srečujemo na tramvaju ali v družbi ali v gledališču. Storiijo vse mogoče, da bi prikrili dejstvo staranja in hlinili neko mladostnost, ki je ni. Takšna prevara se seveda ne posreči niti na zunaj, ker izkušeni pogled spregleda komedijo, tako da se neresnici pridruži še smešnost.

Prva zahteva se glasi takole: sprejmi starost! Čim bolj pošteno se to zgodi, iz notranjega spoznanja o njenem smislu in s čistejšo pokorščino resnici, toliko pristnejše in dragocenejše bo obdobje življenja, ki ima to ime.

Kajti tudi starost je življenje. Starost ne pomeni samo iztekanja izvira, ki ne žubori več; ali ohlapnosti oblike, ki je bila prej krepka in napeta. Starost je življenje, svoje vrste in svoje vrednosti. Pomeni seveda približevanje smrti; a tudi smrt je še življenje. Smrt ni samo prenehanje in izničenje, ampak ima v sebi smisel. Pomislimo na dvojni pomen, ki ga ima beseda »končati« in ki pride na dan v povezavi s pridevnikom »poln«. »Do-polniti«, »do-končati« pomeni pripeljati do konca, a tako, da se izpolni tisto, za kar gre. Zato smrt ni izničenje, ampak končna vrednost življenja – to pa je naš čas pozabil. Stari so govorili o »*ars moriendi*«, o umetnosti umiranja. S tem so hoteli reči, da obstaja pravilno in napačno umiranje: golo iztekanje in izničenje – ali pa sklenitev in izpolnitev, poslednja uresničitev bivanja. Če to velja o smrti, potem velja tem bolj o staranju.

Prvi pogoj za to pa je, rečeno še enkrat: sprejemanje. Kolikor se posreči, toliko se spremeni način, kako doživljamo to življenjsko obdobje. S tem pa gotovo nič ne zamolčimo o bridkosti tega obdobja; o vedno večji nebogljenosti in potrebnosti pomoči, ko je človek odvisen od drugih; o nespoštovanju, ki ga povzroča njegova šibkost, in vsem tistem, kar vsebuje beseda v Knjigi pregovorov, ko spominja na »leta, o katerih porečeš: «Niso mi všeč!» (Prid 12,1). Toda celo to dobi drugačno naravo, če se zna starejši sprijazniti s svojim bivanjem in ga vedno znova sprejema – ali pa je s tistimi, ki ga ne podcenjujejo, v bistvu enakega mnenja, le da je žal na neugodni strani.

Kolikor se sprejema, toliko se bo spremenil tudi njegov odnos do mlajših. Izgublja zamero do življenja, ki se mu izmika, in zavist do tistih, ki ga še imajo. Priznava njihov obstoj; še več, uči se jih ljubiti in jim poskuša pomagati. Tega pa ne iz volje po gospodovanju, ki zamaskira zavist s pomaganjem, ampak, rad bi rekel: iz solidarnosti v iskanju življenja samega; iz želje, da bi to tako zelo ogrožano in zmedeno življenje postalo pravilno.

To pa potem mladi začitijo in se sami naučijo priznavati starost v postaranem človeku. Opazijo, da je tu pristen življenjski lik, tudi če tega lika ne morejo zares razumeti. Postajajo zaupljivi in od tega lika sprejmejo v svoje lastno bivanje prvino, ki je sami iz sebe ne morejo najti. Kako velika stvar je solidarnost različnih življenjskih likov v hotenju, naj življenje postane polno in pravilno!

III

V čem je torej smisel starosti? Zdi se mi, da v dveh stvareh.

Življenje ni enolična reka, ampak se razčlenjuje v različna obdobja, ki so vsakič zaprta vase. Tako ima na primer otroštvo svoj lastni smisel, namreč smisel rasti. To takoj predpostavlja, da je tu okolica, ki omogoča in podpira to rast ter v tej naravnosti samo pridobiva vrednote, ki jih sicer ne more pridobiti. Ko torej otroštvo tako počiva v sebi, je vendarle tu tudi zaradi poznejšega življenja.

Kajti odrasli živi od tega, kar je živel in postal kot otrok. Njegovo bitje pokaže pomanjkljivosti in napake, če otroštvo ni bilo pristno izpolnjeno. Nekaj ustreznega velja o življenju mladega človeka in tudi o življenju, ki je prispelo do zrelosti. Tako ima tudi starost svoj lik, katerega smisel je mogoče določiti z besedo »modrost«.

Človek, ki je pravilno postal star, je zmožen razumeti celoto življenja. Nima več prave prihodnosti; zato se njegov pogled vrača na preteklo. Vidi povezave; spoznava, kako se v njih med seboj določajo različne zasnove, dosežki, pridobitve in odpovedi, radosti in stiske. Tako nastaja tista čudovita sestava, ki jo imenujemo »človeško življenje«.

Pogosto govorimo o osebnosti in s tem mislimo na značilen način, kako je človek on sam; kako se v zgradbi njegovega telesno-duševno-duhovnega življenja sestavljajo v celoto različne zasnove; kako je vse določeno iz tistega prvotnega središča, ki ga imamo v mislih, ko rečemo: »on« in ne kdo drug. Ta oblika osebnosti ima tako rekoč stoječ značaj. Občutimo jo, ko srečamo kakega človeka in v pogovoru, pri sodelovanju ali v boju opazimo, kdo je. Ista osebnost pa ima tudi časno obliko, in to je pot njenega življenja. Prvi lik je kakor portret, drugi kakor melodija. V obeh se izraža, kako si je Bog zamislil tega človeka. To zamisel mu je pri njegovem rojstvu hkrati podaril kot načrt. Notranje zasnove, zunanje okoliščine, življenjski pripetljaji in usode pa so snov za uresničenje tega načrta. Človek ga izpelje po meri svojega spoznanja, svoje dobre volje, svoje življenjske resnobe; ali pa ga zgreši, ali ga pusti propasti.

Dokler je človek v toku naprej kipečega življenja, dokler načrtuje, se bojuje in upa, mu ta Božja misel ni jasna. To se zgodi šele pod pritiskom približujočega se konca; ko človek začenja zreti nazaj. Tedaj vidi in razume povezave – a pod pogojem, da ima pogum in hoče videti, kaj je, ter poštenost, da hoče videti samo to, kar je resnično.

Od tod prihaja modrost. In tu, pri vsej razliki osebnosti in usod, more vsak, mlad ali star, prav kot človek iz pogleda na celoto svojega življenja razumeti marsikaj tega, kar pri drugih še plava

v toku uresničevanja. Tem more povedati marsikaj koristnega – a spet pod pogojem, da so pripravljeni učiti se iz tega. Najbolj lastno pa seveda nikdar ni izrečeno z besedo.

Toliko o prvem. Drugo je tesno povezano z njim, a ima vendar poseben smisel. In sicer prihaja iz bližine, v katero človek, ki se stara, ne prispe na koncu, ampak ob Večnem.

Spet je treba postaviti pogoj, da ve za večnost. Torej da ni zapadel v takšno brezupnost, da samo živi naprej, povsem ujet v tok časa. Takšen človek pozna samo včeraj in jutri in med tem bežen sedaj. Ne ve za večnost, ki ni vključena niti v neki včeraj in jutri niti v neki sedaj. Povejmo še razločneje: ne ve za Boga in njegovo brezčasno kraljestvo.

A vzemimo ugodnejši primer. Predpostavljajmo, da človek ni zapustil notranjega središča svojega bivanja. Ni zapadel goli naravi z njeno domnevno skrivnostjo niti goli zgodovinskosti in nesmislu vere v napredek. V tem človeku je živa zavest o veljavnem in trajnem. Živo je tudi to, kar v njegovem bitju pripada veljavnemu in trajnemu, tako da neumrljivo v njem ustreza Božji večnosti. Tedaj bo med njegovim staranjem to vedno močnejše. Stvari in dogodki neposrednega življenja izgubljajo svojo neodložljivost. Nasilnost, s katero si lastijo prostor misli in čustvovanje srca, popušča. Mnogo tistega, kar se mu je zdelo zelo pomembno, postaja nepomembno. Drugo, kar je imel za neznatno, pa pridobiva resnobo in sijaj. Uteži se spremenijo, in merila nove vrste postajajo jasna.

Tudi to vpliva na tisti pogled na celoto življenja, o kateri smo govorili. To opozarja na tisto, kar v verski govorici imenujemo sodba. »Sodba« pomeni, da so stvari izvzete iz prikrievanja govorjenja, iz zmešnjave zaradi laži in nasilja, ter prenesene v čisto moč Božje resnice, ki je ni mogoče niti podkupovati niti goljufati. Na to sodbo, ki se bo po smrti zgodila v soočenju z Bogom, se v pravilni starosti nekako pripravljamo.

Tudi to ustvarja modrost in, iz nje, avtoriteto. Slednja ne sloni na nikakršni oblasti, ampak na doživeti resnici in se izpričuje sama po sebi. Modrost daje starosti smisel, ki ga nima nobeno drugo življenjsko obdobje.

IV

Vprašanje staranja obstaja torej v tem, da ga človek sprejme, razume njegov smisel in ga uresničuje. Toda dodati je treba nekaj drugega: veliko je odvisno od tega, da prav tako celotna skupnost sprejme staranje; da mu pošteno in prijazno daje pravico do življenja, ki mu pripada.

Danes povsod opazamo pojav, da imajo za človeško dragoceno samo mlado življenje, medtem ko staro pojmujejo kot usihanje. Ali se to ne ujema natančno s tem, da je vedno manj starih ljudi, ki znajo s svojim bivanjem zares narediti nekaj zavestno smiselnega? Ali se obe dejstvi medsebojno ne pogojujeta? In ali pri vsej nenehno naraščajoči sposobnosti in moči ne porajata čudno in skrb zbujajočo nezrelost?

Veliko in z vedno večjo zaskrbljenostjo govorijo o naraščajočem deležu starih ljudi pri skupnem obstoju ljudstva. A še nikoli se nisem srečal z vprašanjem, ali ni razlog za resnično zaskrbljenost v tem, da star človek danes sploh nima več prave vloge v celoti, ker sam sebe ne dojema več v svojem smislu. Potem je pač samo breme za družino, skupnost, državo.

Zelo pomembno je – tudi v sociološkem in kulturnem pogledu – razumeti, kaj v vsej celoti pomeni človek, ki se stara. Razumeti, da je presežena nevarna otročjost, po kateri naj bi bilo človeško vredno samo mlado življenje. Razumeti, da naša podoba o bivanju vsebuje obdobje starosti kot dragoceno prvine in da se šele z njo dopolni lok življenja – ter se nikakor ne omejuje na drobec in ne gleda na preostanek kot na odpad. Kaj pomagata vsa medicinska gerontologija in vsa socialna oskrba, če star človek sam ne dospe do zavesti svojega smisla? Potem ga ohranjajo pri življenju samo biološko, a je sam sebi in svoji okolici le v nadlego.

Iz tega pa vendar izhaja sklep, da mora skupnost dati človeku, ki se stara, možnost pravilno doživljati svoje staranje. To je namreč samo delno odvisno od njega. Po drugi strani je to odvisno od njegove okolice, njegove družine, kroga njegovih prijateljev, a

onkraj tega tudi od družbe, skupnosti in države, da mu naklonijo takšne življenjske razmere, ki si jih sam ne more zagotoviti.

Če pride do tega in se ujema z voljo starejšega človeka, da pravilno stori svoje, tedaj nastane razmerje, ki je nujno potrebno za celoto. Kajti skupna zavest, v kateri starost nima svojega lastnega smisla in možnosti za uresničenje tega smisla, je zasnovana napačno. Tedaj smisel doživlja izpade življenjske polnosti, izgube spoznanja in popačene presoje, ki se uveljavljajo na različnih ravneh.

Tudi tukaj naj bi bila pretekla desetletja v resen pouk vsakomur, ki ima oči v glavi in čutenje v srcu.